Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (trzecia izba)

z dnia 11 kwietnia 2013 r.*

Rozporządzenie (WE) nr 44/2001 — Artykuł 1 ust. 1 i art. 6 pkt 1 — Pojęcie „sprawa cywilna i handlowa” — Zapłata dokonana bez podstawy prawnej przez organ władzy publicznej — Żądanie zwrotu zapłaty w ramach postępowania sądowego — Ustalenie jurysdykcji w wypadku powiązania spraw — Ścisła więź między powództwami — Pozwany mający miejsce zamieszkania w państwie trzecim

W sprawie C-645/11

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Bundesgerichtshof (Niemcy) postanowieniem z dnia 18 listopada 2011 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 16 grudnia 2011 r., w postępowaniu:

Land Berlin

przeciwko

Ellen Mirjam Sapir,

Michaelowi J. Bussemu,

Mirjam M. Birgansky,

Gideonowi Rumneyowi,

Benjaminowi Ben-Zadokowi,

Heddzie Brown,

TRYBUNAŁ (trzecia izba),

w składzie: M. Ilešič, prezes izby, E. Jarašiūnas, A. Ó Caoimh, C. Toader (sprawozdawca) i C.G. Fernlund, sędziowie,

rzecznik generalny: V. Trstenjak,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

* Język postępowania: niemiecki.

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu rządu niemieckiego przez K. Petersen, działającą w charakterze pełnomocnika,

— w imieniu rządu portugalskiego przez L. Ineza Fernandesa oraz S. Nunes de Almeidę, działających w charakterze pełnomocników,

— w imieniu Komisji Europejskiej przez M. Wilderspina oraz W. Bogensbergera, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 28 listopada 2012 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 1 ust. 1 i art. 6 pkt 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, s. 1).

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy Land Berlin (krajem związkowym Berlin, zwanym dalej „Land Berlin") a E.M. Sapir, M.J. Bussem, M.M. Birgansky, G. Rumneyem, B. Ben-Zadokiem i H. Brown oraz pięcioma innymi osobami w przedmiocie zwrotu dokonanej omyłkowo nadpłaty w następstwie postępowania administracyjnego mającego na celu naprawienie szkody wynikłej z utraty nieruchomości podczas prześladowań reżimu nazistowskiego.

Ramy prawne

Prawo Unii

Rozporządzenie nr 44/2001

3 Motywy 7–9 i 11 rozporządzenia nr 44/2001 mają następujące brzmienie:

„(7) Przedmiotowy zakres zastosowania niniejszego rozporządzenia powinien rozciągać się, pominąwszy kilka dokładnie określonych dziedzin prawa, na zasadniczą część prawa cywilnego i handlowego.

(8) Spory prawne podlegające niniejszemu rozporządzeniu muszą mieć łącznik z terytorium jednego spośród państw członkowskich związanych tym rozporządzeniem. Wspólne przepisy o jurysdykcji powinny zatem znajdować zastosowanie zasadniczo wtedy, gdy pozwany ma miejsce zamieszkania w jednym z tych państw członkowskich.

(9) Pozwani bez miejsca zamieszkania w państwie członkowskim podlegają w ogólności krajowym przepisom o jurysdykcji, obowiązującym na terytorium państwa członkowskiego, w którym znajduje się sąd, przed który wytoczono powództwo, podczas gdy pozwani mający miejsce zamieszkania w państwie członkowskim, które nie jest związane niniejszym rozporządzeniem, nadal podlegają [Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32), zwanej dalej »konwencją brukselską«].

[…]

(11) Przepisy o jurysdykcji powinny być w wysokim stopniu przewidywalne i powinny zależeć zasadniczo od miejsca zamieszkania pozwanego, a tak ustalona jurysdykcja powinna mieć miejsce zawsze, z wyjątkiem kilku dokładnie określonych przypadków, w których ze względu na przedmiot sporu lub umowę stron uzasadnione jest inne kryterium powiązania. Siedziba osób prawnych musi być zdefiniowana wprost w rozporządzeniu celem wzmocnienia przejrzystości wspólnych przepisów i uniknięcia konfliktów kompetencyjnych".

4 Artykuł 1 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001 określa zakres stosowania tego rozporządzenia ratione materiae w sposób następujący:

„Niniejsze rozporządzenie ma zastosowanie w sprawach cywilnych i handlowych, niezależnie od rodzaju sądu. Nie obejmuje ono w szczególności spraw podatkowych, celnych i administracyjnych".

5 Ogólne zasady jurysdykcji w odniesieniu do powództw wytaczanych przeciwko osobie mającej miejsce zamieszkania na terytorium Unii Europejskiej są przewidziane w art. 2 i 3, należących do sekcji 1 rozdziału II tegoż rozporządzenia, zatytułowanej „Przepisy ogólne".

6 Zgodnie z art. 2 ust. 1 rzeczonego rozporządzenia:

„Z zastrzeżeniem przepisów niniejszego rozporządzenia osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane, niezależnie od ich obywatelstwa, przed sądy tego państwa członkowskiego".

7 Artykuł 3 ust. 1 tegoż rozporządzenia przewiduje:

„Osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane przed sądy innego państwa członkowskiego tylko zgodnie z przepisami sekcji 2–7 niniejszego rozdziału".

8 Jeżeli chodzi o powództwa wytaczane przeciwko osobom mającym miejsce zamieszkania w państwie trzecim, art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001, znajdujący się również w sekcji 1 jego rozdziału II, stanowi:

„Jeżeli pozwany nie ma miejsca zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, jurysdykcję sądów każdego państwa członkowskiego, z zastrzeżeniem art. 22 i 23, określa prawo tego państwa".

9 Artykuł 5 i art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001, znajdujące się w sekcji 2 jego rozdziału II, zatytułowanej „Jurysdykcja szczególna", mają następujące brzmienie:

„Osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim:

[…]".

„Osoba mająca miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego może być również pozwana:

1) jeżeli pozywa się łącznie kilka osób – przed sąd miejsca, w którym ma miejsce zamieszkania jeden z pozwanych, o ile między sprawami [powództwami] istnieje tak ścisła więź, że pożądane jest ich łączne rozpoznanie i rozstrzygnięcie w celu uniknięcia wydania w oddzielnych postępowaniach sprzecznych ze sobą orzeczeń".

Prawo niemieckie

10 W postępowaniu głównym zastosowanie mają przepisy Gesetz zur Regelung offener Vermögensfragen (ustawy w sprawie nierozstrzygniętych kwestii majątkowych, zwanej dalej „Vermögensgesetz") oraz Gesetz über den Vorrang für Investitionen bei Rückübertragungsansprüchen nach dem Vermögensgesetz (ustawy o priorytecie inwestycji w przypadku roszczeń rewindykacyjnych wynikających z Vermögensgesetz, zwanej dalej „Investitionsvorranggesetz").

11 Zakres stosowania Vermögensgesetz określa jej § 1 ust. 1 i 6, który przewiduje, co następuje:

„Niniejsza ustawa określa zasady dotyczące roszczeń majątkowych […] przysługujących z tytułu majątku wywłaszczonego bez odszkodowania i który stał się własnością państwową […].

[…]

Niniejszą ustawę stosuje się odpowiednio do roszczeń majątkowych przysługujących obywatelom i stowarzyszeniom prześladowanym w okresie od dnia 30 stycznia 1933 r. do dnia 8 maja 1945 r. ze względów rasistowskich, politycznych, religijnych lub światopoglądowych, którzy z tego powodu utracili swój majątek wskutek wymuszonej sprzedaży, wywłaszczeń lub w inny sposób […]".

12 Paragraf 3 ust. 1 Vermögensgesetz, dotyczący zwrotu majątku, stanowi:

„Majątek, który został objęty środkami w rozumieniu § 1 i który stał się własnością państwową lub został sprzedany osobom trzecim, zwraca się osobom uprawnionym na ich wniosek, o ile nie jest to wyłączone […]".

13 W celu uniknięcia sytuacji, w której skuteczne dochodzenie takich roszczeń byłoby uniemożliwione z powodu nabycia w dobrej wierze i bez obciążeń części danego majątku, § 3 ust. 3 Vermögensgesetz ustanowił zakaz zbywania nieruchomości będących przedmiotem powództwa rewindykacyjnego zgodnie z tą ustawą.

14 Investitionsvorranggesetz przewiduje wyjątek od tych zasad w celu zapewnienia, by konieczne w nowych krajach związkowych inwestycje nie stały się niemożliwe z powodu zakazu sprzedaży inwestorowi nieruchomości, w odniesieniu do których do rejestru wpisane zostały powództwa rewindykacyjne na podstawie Vermögensgesetz.

15 Paragraf 1 Investitionsvorranggesetz przewiduje:

„Nieruchomości gruntowe […], które są lub mogłyby stać się przedmiotem roszczeń rewindykacyjnych wynikających z Vermögensgesetz, mogą być w całości lub w części wykorzystane na potrzeby inwestycji przy spełnieniu poniższych warunków. W takich przypadkach osobie uprawnionej przyznaje się odszkodowanie zgodnie z przepisami niniejszej ustawy".

16 Zgodnie z § 16 ust. 1 Investitionsvorranggesetz, „[w] przypadku gdy […] zwrot wartości majątku jest niemożliwy […], każda osoba uprawniona po ustaleniu lub udokumentowaniu swojego prawa może domagać się […] zapłaty kwoty w wysokości wartości wszelkich świadczeń pieniężnych otrzymanych w wykonaniu danej umowy i odpowiadającej jej udziałowi w majątku. W przedmiocie tego roszczenia rozstrzyga Amt lub Landesamt zur Regelung offener Vermögensfragen (urząd lub urząd krajowy do spraw nierozwiązanych kwestii majątkowych) w drodze decyzji administracyjnej. W przypadku gdy nie osiągnięto zysku […] [lub] gdy wysokość zysku jest niższa od wartości rynkowej tego majątku w momencie wykonalności decyzji o priorytecie inwestycji, […] osoba uprawniona może w okresie roku domagać się przed sądem zapłaty wartości rynkowej […]".

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

17 Julius Busse był właścicielem nieruchomości gruntowej położonej na obszarze, który dawniej znajdował się w Berlinie Wschodnim. Był on prześladowany przez reżim narodowo-socjalistyczny i w 1938 r. zmuszony był sprzedać tę nieruchomość osobie trzeciej. W późniejszym okresie nieruchomość ta została wywłaszczona przez Niemiecką Republikę Demokratyczną, następnie scalona z innymi nieruchomościami państwowymi. Po zjednoczeniu Niemiec powstała w ten sposób nieruchomość łączna stała się częściowo własnością Land Berlin, a częściowo własnością Republiki Federalnej Niemiec.

18 Pierwszych dziesięciu pozwanych w postępowaniu głównym, z których E.M. Sapir i M.M. Birgansky oraz G. Rumney i B. Ben-Zadok mają miejsce zamieszkania w Izraelu, M.J. Busse w Zjednoczonym Królestwie, a H. Brown w Hiszpanii, opierając się na Vermögensgesetz, w dniu 5 września 1990 r. wystąpiło, jako następcy prawni pierwotnego właściciela, o zwrot dawniej do niego należącej części tej nieruchomości łącznej.

19 W 1997 r. cała nieruchomość łączna uzyskana w wyniku wspomnianego wyżej scalenia nieruchomości została sprzedana inwestorowi przez Land Berlin i Republikę Federalną Niemiec w zastosowaniu § 1 Investitionsvorranggesetz.

20 Po sprzedaży właściwy organ administracji stwierdził, że zgodnie z prawem krajowym pierwszym dziesięciu pozwanym w postępowaniu głównym nie przysługiwało roszczenie o zwrot nieruchomości, jednakże przysługiwało im prawo do wypłaty części zysku ze sprzedaży nieruchomości łącznej, a przynajmniej wypłaty kwoty pieniężnej odpowiadającej jej wartości rynkowej. Tenże organ zobowiązał Land Berlin, który jest powodem w postępowaniu głównym, do wypłaty na rzecz pierwszych dziesięciu pozwanych części zysku ze sprzedaży, która odpowiadała udziałowi Juliusa Bussego w nieruchomości.

21 Jednakże podczas dokonywania zapłaty przez Land Berlin, który działał również na rachunek Republiki Federalnej Niemiec, doszło do omyłki. Land Berlin niechcący przelał na konto adwokata reprezentującego pierwszych dziesięciu pozwanych w postępowaniu głównym całkowitą kwotę ceny sprzedaży, ten zaś rozdzielił im tę kwotę.

22 W postępowaniu głównym Land Berlin domaga się od pozwanych zwrotu nadpłaconej kwoty, która wynosi 2,5 mln EUR. Land Berlin wytoczył przed Landgericht Berlin (sąd krajowy w Berlinie) powództwo przeciwko pierwszym dziesięciu pozwanym w postępowaniu głównym jako następcom prawnym Juliusa Bussego z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia oraz przeciwko reprezentującemu ich adwokatowi będącemu jedenastym pozwanym w postępowaniu głównym z tytułu popełnienia czynu niedozwolonego.

23 W odpowiedzi na ów pozew pozwani podnieśli, że Landgericht Berlin nie posiada jurysdykcji międzynarodowej pozwalającej mu na orzekanie w odniesieniu do pozwanych mających miejsce zamieszkania w Zjednoczonym Królestwie, w Hiszpanii i w Izraelu, czyli w odniesieniu do E.M. Sapir, M.J. Bussego, M.M. Birgansky, G. Rumneya, B. Ben-Zadoka oraz H. Brown.

24 Ponadto pozwani twierdzą, iż mogą oni domagać się zapłaty kwoty przewyższającej wysokość przysługującej im części zysku ze sprzedaży, bowiem jest on niższy od wartości rynkowej nieruchomości, która należała do Juliusa Bussego. Uważają więc oni, że powództwo jest bezpodstawne.

25 Wyrokiem częściowym Landgericht odrzucił jako niedopuszczalny pozew Land Berlin skierowany przeciwko pozwanym w postępowaniu głównym mającym miejsce zamieszkania w Zjednoczonym Królestwie, w Hiszpanii i w Izraelu. Wniesiona przez Land Berlin apelacja również nie została uwzględniona.

26 W tym względzie sąd apelacyjny stwierdził bowiem, że w odniesieniu do pozwu skierowanego przeciwko E.M. Sapir, M.J. Bussemu, M.M. Birgansky, G. Rumneyowi, B. Ben-Zadokowi oraz H. Brown sądy niemieckie nie posiadają jurysdykcji międzynarodowej. Według rzeczonego sądu przedmiotem sporu nie jest sprawa cywilna w rozumieniu art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001, lecz sprawa publicznoprawna, do której rozporządzenie to nie znajduje zastosowania.

27 W drodze rewizji powód w postępowaniu głównym zmierza do tego, aby Landgericht Berlin rozstrzygnął co do istoty jego roszczeń, skierowanych również przeciwko tym pozwanym w postępowaniu głównym.

28 W tych okolicznościach Bundesgerichtshof (federalny sąd najwyższy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1. Czy żądanie zwrotu zapłaty dokonanej bez podstawy prawnej jest sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001 także wtedy, gdy kraj związkowy zostaje wyznaczony przez organ do wypłaty tytułem odszkodowania części zysku z umowy sprzedaży nieruchomości poszkodowanemu, jednakże zamiast tego przez omyłkę przelewa na jego rzecz całą kwotę ceny sprzedaży?

2. Czy wymagana na podstawie art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 ścisła więź między kilkoma powództwami istnieje także wtedy, gdy pozwani powołują się na dalej idące roszczenia odszkodowawcze, co do których może zapaść tylko jednolite orzeczenie?

3. Czy art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 ma zastosowanie także do pozwanych nieposiadających miejsca zamieszkania na terytorium Unii Europejskiej? Jeżeli tak, to czy ma to miejsce także wtedy, gdy wyrokowi można odmówić uznania w państwie miejsca zamieszkania pozwanego na podstawie umowy dwustronnej z państwem, w którym wydano orzeczenie z powodu braku właściwości?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

29 W swym pytaniu pierwszym sąd odsyłający stara się w istocie ustalić, czy art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że pojęcie „sprawy cywilne i handlowe” obejmuje powództwo o zwrot zapłaty dokonanej bez podstawy prawnej, w przypadku gdy podmiot publiczny wyznaczony przez organ utworzony na mocy ustawy dotyczącej odszkodowań za prześladowania reżimu totalitarnego do wypłaty poszkodowanemu tytułem odszkodowania części zysku ze sprzedaży nieruchomości omyłkowo wypłacił tej osobie całą kwotę ceny sprzedaży, a następnie żąda na drodze sądowej zwrotu zapłaty dokonanej bez podstawy prawnej.

30 Bundesgerichtshof wskazuje w postanowieniu odsyłającym, iż jego wątpliwości w tym zakresie wynikają z wielu okoliczności. Po pierwsze, zdaniem tego sądu chodzi tu o zwrot kwoty pieniężnej, którą Land Berlin omyłkowo wypłacił pozwanym w postępowaniu głównym, przy czym zwrot ten ma nastąpić na podstawie przepisu dotyczącego zwrotu nienależnego świadczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, a mianowicie § 812 ust. 1 Bürgerliches Gesetzbuch (niemieckiego kodeksu cywilnego, zwanego dalej „BGB”), na którego mocy każdy odbiorca nienależnego świadczenia jest zobowiązany do jego zwrotu. Po drugie, podstawą dla wypłaty nie był akt prawny Land Berlin działającego jako osoba prawna podlegająca prawu prywatnemu, lecz było nią postępowanie administracyjne.

31 Na wstępie należy przypomnieć, że ponieważ rozporządzenie nr 44/2001 zastępuje odtąd w stosunkach między państwami członkowskimi konwencję brukselską, to wykładnia postanowień tej konwencji przez Trybunał stosuje się odpowiednio również do tego rozporządzenia, jeśli jego postanowienia

i postanowienia konwencji brukselskiej można zakwalifikować jako równoważne (zob. w szczególności wyrok z dnia 18 października 2011 r. w sprawie C-406/09 Realchemie Nederland, Zb.Orz. s. I-9773, pkt 38 i przytoczone tam orzecznictwo).

32 Należy w tym względzie stwierdzić, iż zakres stosowania rozporządzenia nr 44/2001 podobnie jak zakres stosowania konwencji brukselskiej, ogranicza się do pojęcia „sprawy cywilne i handlowe". Z utrwalonego orzecznictwa Trybunału wynika, iż ów zakres stosowania jest wyznaczony zasadniczo z uwagi na okoliczności charakteryzujące stosunki prawne istniejące między stronami sporu lub samego przedmiotu tego sporu (zob. w szczególności wyrok z dnia 15 lutego 2007 r. w sprawie C-292/05 Lechouritou i in., Zb.Orz. s. I-1519, pkt 30 i przytoczone tam orzecznictwo).

33 Trybunał uznał też, że chociaż pewne spory między organem władzy publicznej a podmiotem prawa prywatnego mogą być objęte zakresem stosowania rozporządzenia nr 44/2001, to inaczej jest w sytuacji, gdy organ władzy publicznej wykonuje swoje władztwo publiczne (zob. w szczególności wyroki: z dnia 28 kwietnia 2009 r. w sprawie C-420/07 Apostolides, Zb.Orz. s. I-3571, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 19 lipca 2012 r. w sprawie C-154/11 Mahamdia, pkt 56).

34 W celu ustalenia, czy sytuacja taka ma miejsce w sporze takim jak w postępowaniu głównym, należy więc zbadać podstawę i zasady regulujące wytoczone powództwo (zob. podobnie wyroki: z dnia 14 listopada 2002 r. w sprawie C-271/00 Baten, Rec. s. I-10489, pkt 31; z dnia 15 maja 2003 r. w sprawie C-266/01 Préservatrice foncière TIARD, Rec. s. I-4867, pkt 23).

35 W tym względzie należy stwierdzić, że jak podkreśla sąd odsyłający, prawo do odszkodowania będące u podstaw powództwa wytoczonego w postępowaniu głównym opiera się na identycznych dla wszystkich właścicieli nieruchomości obciążonych prawami do zwrotu przepisach prawa krajowego, w niniejszym przypadku Vermögensgesetz i Investitionsvorranggesetz, przewidujących wypłatę odszkodowań ofiarom reżimu narodowo-socjalistycznego. Przepisy te nakładają bowiem identyczny obowiązek wypłaty odszkodowań bez rozróżniania w zależności od tego, czy właściciel obciążonej nieruchomości jest podmiotem prywatnym lub organem władzy publicznej.

36 Podobnie jak wynika to z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, postępowanie administracyjne dotyczące roszczeń odszkodowawczych osób pokrzywdzonych jest identyczne niezależnie od statusu danego właściciela. Co więcej, w ramach tego postępowania rzeczony właściciel będący podmiotem prywatnym lub publicznym nie korzysta z żadnego uprawnienia do decydowania w zakresie określania prawa do zwrotu osoby poszkodowanej.

37 Ponadto należy zaznaczyć, iż powództwo w postępowaniu głównym dotyczy zwrotu kwoty omyłkowo nadpłaconej w wyniku honorowania przez Land Berlin praw do zapłaty osób poszkodowanych. Tymczasem, po pierwsze, zwrot tej nadpłaty nie jest częścią postępowania administracyjnego przewidzianego w Vermögensgesetz i w Investitionsvorranggesetz. Po drugie, dla celów zwrotu nadpłaty właściciel, niezależnie od tego, czy jest nim podmiot publiczny lub prywatny, musi pozywać osoby poszkodowane do sądów cywilnych. Podobnie podstawę prawną rzeczonego zwrotu stanowi § 812 ust. 1 BGB, zawierający uregulowania dotyczące zwrotu nienależnego świadczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.

38 W świetle ogółu powyższych uwag na pierwsze pytanie należy odpowiedzieć, iż art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że pojęcie „sprawy cywilne i handlowe" obejmuje powództwo o zwrot zapłaty dokonanej bez podstawy prawnej, w przypadku gdy podmiot publiczny wyznaczony przez organ utworzony na mocy ustawy dotyczącej odszkodowań za prześladowania reżimu totalitarnego do wypłaty poszkodowanemu tytułem odszkodowania części zysku ze sprzedaży nieruchomości omyłkowo wypłacił tej osobie całą kwotę ceny sprzedaży, a następnie żąda na drodze sądowej zwrotu zapłaty dokonanej bez podstawy prawnej.

W przedmiocie pytania drugiego

39 W swym drugim pytaniu sąd odsyłający stara się w istocie ustalić, czy art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że między powództwami wytoczonymi przeciwko kilku pozwanym mającym miejsce zamieszkania na terytorium innych państw członkowskich istnieje ścisła więź w rozumieniu tego przepisu, w wypadku gdy w okolicznościach takich jak w postępowaniu głównym pozwani powołują się na dalej idące roszczenia odszkodowawcze, co do których musi zapaść jednolite orzeczenie.

40 Zasada jurysdykcyjna, o której mowa w art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001, przewiduje, że daną osobę można pozwać – jeżeli pozywa się łącznie kilka osób – przed sąd miejsca, w którym ma miejsce zamieszkania jeden z pozwanych, o ile między sprawami istnieje tak ścisła więź, że pożądane jest ich łączne rozpoznanie i rozstrzygnięcie w celu uniknięcia wydania w oddzielnych postępowaniach sprzecznych ze sobą orzeczeń (zob. wyrok z dnia 1 grudnia 2011 r. w sprawie C-145/10 Painer, Zb.Orz. s. I-12533, pkt 73).

41 Tę szczególną zasadę, jako że uchyla ona zasadę jurysdykcji miejsca zamieszkania pozwanego, określoną w art. 2 rozporządzenia nr 44/2001, należy interpretować w sposób ścisły, a wykładnia wykraczająca poza przypadki wyraźnie przewidziane we wspomnianym rozporządzeniu nie jest dozwolona (zob. ww. wyrok w sprawie Painer, pkt 74 i przytoczone tam orzecznictwo).

42 Dla celów stosowania art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy zbadać, czy poszczególne powództwa wytoczone przez tego samego powoda wobec różnych pozwanych są powiązane w taki sposób, iż przesądza to o potrzebie rozpatrzenia ich razem celem uniknięcia wydania w oddzielnych postępowaniach rozstrzygnięć, które byłyby niemożliwe do pogodzenia (zob. wyrok z dnia 11 października 2007 r. w sprawie C-98/06 Freeport, Zb.Orz. s. I-8319, pkt 39 i przytoczone tam orzecznictwo).

43 W odniesieniu do wspomnianego powiązania Trybunał stwierdził, że aby orzeczenia były uznane za sprzeczne ze sobą, nie wystarczy samo istnienie rozbieżności w rozstrzygnięciu sporu, ale rozbieżności te muszą również występować w odniesieniu do tego samego stanu faktycznego i prawnego (zob. ww. wyroki: w sprawie Freeport, pkt 40; w sprawie Painer, pkt 79).

44 W tym względzie należy wyjaśnić, iż z brzmienia art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 nie wynika wcale, że tożsamość podstaw prawnych wniesionych przeciwko licznym pozwanym powództw stanowi jedną z przesłanek stosowania tego przepisu. Taka tożsamość stanowi tylko jeden istotny czynnik spośród innych (zob. ww. wyrok w sprawie Painer, pkt 76, 80).

45 W niniejszej sprawie należy zauważyć, że powództwa w postępowaniu głównym, oparte na zwrocie zapłaty dokonanej bez podstawy prawnej oraz, w odniesieniu do jedenastego pozwanego, na czynie niedozwolonym, i zarzuty na obronę podniesione przez pierwszych dziesięciu pozwanych, oparte na dalej idących roszczeniach odszkodowawczych, mają źródło w jednolitej sytuacji prawnej i faktycznej, a mianowicie w prawie do odszkodowania przyznanym pierwszym dziesięciu pozwanym w postępowaniu głównym na mocy Vermögensgesetz i Investitionsvorranggesetz oraz omyłkowo dokonanej przez Land Berlin wypłacie spornej sumy na rzecz tychże pozwanych.

46 Ponadto, jak podkreślił rząd niemiecki, jedynie Vermögensgesetz i Investitionsvorranggesetz mogą dostarczyć pozwanym w postępowaniu głównym podstawę prawną do uzasadnienia otrzymanej przez nich nadpłaconej kwoty, co wymaga również oceny w odniesieniu do wszystkich pozwanych w świetle tej samej sytuacji faktycznej i prawnej. Co więcej, należy mieć na uwadze, iż ocena podstawy prawnej zarzutów na obronę dotyczących dalej idących roszczeń odszkodowawczych stanowi kwestię wstępną względem powództw w postępowaniu głównym w tym znaczeniu, iż zasadność tych powództw zależy od istnienia owych roszczeń odszkodowawczych.

47 Ten jednolity charakter istnieje, nawet jeżeli podstawa prawna powoływana na poparcie powództwa w stosunku do jedenastego pozwanego w postępowaniu głównym różni się od podstawy, na której opiera się powództwo wytoczone przeciwko pierwszym dziesięciu pozwanym. Jak bowiem podkreślił rzecznik generalny w pkt 99 opinii, celem roszczeń podnoszonych w różnych powództwach jest ten sam interes prawny, a konkretnie zwrot kwoty przelanej bez podstawy prawnej w wyniku omyłki.

48 W świetle powyższych uwag na drugie pytanie należy odpowiedzieć, iż art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że między powództwami wytoczonymi przeciwko kilku pozwanym mającym miejsce zamieszkania na terytorium innych państw członkowskich istnieje ścisła więź w rozumieniu tego przepisu, w wypadku gdy w okolicznościach takich jak w postępowaniu głównym pozwani powołują się na dalej idące roszczenia odszkodowawcze, co do których musi zapaść jednolite orzeczenie.

W przedmiocie pytania trzeciego

49 W pierwszej części trzeciego pytania sąd odsyłający stara się w istocie ustalić, czy art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że przeznaczeniem tego przepisu jest, by był on stosowany do pozwanych niemających miejsca zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, w sytuacji gdy zostali oni pozwani w ramach powództwa wytoczonego przeciwko kilku pozwanym, wśród których znajdują się również osoby mające miejsce zamieszkania w Unii.

50 Tytułem wstępu należy podkreślić, iż trzecie pytanie dotyczy E.M. Sapir i M.M. Birgansky oraz G. Rumneya i B. Ben-Zadoka, którzy mają miejsce zamieszkania w Izraelu.

51 Udzielenie odpowiedzi na to pytanie wymaga ustalenia, czy istnienie miejsca zamieszkania współpozwanego na terytorium państwa członkowskiego stanowi przesłankę zastosowania art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001.

52 W tym względzie należy stwierdzić, po pierwsze, że jeżeli chodzi o osoby, do których ma zastosowanie art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001, to ze wstępnej części tego przepisu wynika, iż należy analizować go razem z art. 5 tegoż rozporządzenia, który wyraźnie odnosi się do pozwanych mających miejsce zamieszkania na terytorium Unii.

53 Po drugie, należy przypomnieć, iż z utrwalonego orzecznictwa wynika, że art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 stanowi przepis szczególny podlegający ścisłej interpretacji w tym znaczeniu, że wykładnia wykraczająca poza przypadki wyraźnie przewidziane w tymże rozporządzeniu nie jest dozwolona (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Freeport, pkt 35 i przytoczone tam orzecznictwo).

54 Po trzecie, należy zaznaczyć, że art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001 stanowi przepis wyraźnie i wyczerpująco normujący kwestię osób mających miejsce zamieszkania poza terytorium Unii, który przewiduje w ich przypadku zgodnie z motywem 9 tegoż rozporządzenia, że jurysdykcję sądów każdego państwa członkowskiego, z zastrzeżeniem art. 22 i 23 tegoż rozporządzenia, określa prawo tego państwa. Tymczasem bezsporne jest, iż żaden z tych dwóch przepisów, odnoszących się, odpowiednio, do jurysdykcji wyłącznej w pewnych wyczerpująco wyliczonych sprawach i do umowy dotyczącej jurysdykcji zawartej na podstawie uzgodnień stron, nie znajduje zastosowania w postępowaniu głównym.

55 Z powyższego wynika, iż do pozwania współpozwanego przed sąd państwa członkowskiego na podstawie art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 konieczne jest, aby miał on miejsce zamieszkania na terytorium innego państwa członkowskiego.

56 W tych okolicznościach na trzecie pytanie należy odpowiedzieć, iż art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że przeznaczeniem tego przepisu nie jest, by był on stosowany do pozwanych niemających miejsca zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, w sytuacji gdy zostali oni pozwani w ramach powództwa wytoczonego przeciwko kilku pozwanym, wśród których znajdują się również osoby mające miejsce zamieszkania w Unii.

57 Wobec udzielenia odpowiedzi przeczącej na pierwszą część trzeciego pytania udzielanie odpowiedzi na drugą część tego pytania nie jest konieczne, ponieważ z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, iż została ona zadana jedynie na wypadek udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie o to, czy przeznaczeniem art. 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 jest, by przepis ten był stosowany do pozwanych niemających miejsca zamieszkania na terytorium Unii.

W przedmiocie kosztów

58 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (trzecia izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 1 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych należy interpretować w ten sposób, że pojęcie „sprawy cywilne i handlowe" obejmuje powództwo o zwrot zapłaty dokonanej bez podstawy prawnej, w przypadku gdy podmiot publiczny wyznaczony przez organ utworzony na mocy ustawy dotyczącej odszkodowań za prześladowania reżimu totalitarnego do wypłaty poszkodowanemu tytułem odszkodowania części zysku ze sprzedaży nieruchomości omyłkowo wypłacił tej osobie całą kwotę ceny sprzedaży, a następnie żąda na drodze sądowej zwrotu zapłaty dokonanej bez podstawy prawnej.**

2) **Artykuł 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że między powództwami wytoczonymi przeciwko kilku pozwanym mającym miejsce zamieszkania na terytorium innych państw członkowskich istnieje ścisła więź w rozumieniu tego przepisu, w wypadku gdy w okolicznościach takich jak w postępowaniu głównym pozwani powołują się na dalej idące roszczenia odszkodowawcze, co do których musi zapaść jednolite orzeczenie.**

3) **Artykuł 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że przeznaczeniem tego przepisu nie jest, by był on stosowany do pozwanych niemających miejsca zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, w sytuacji gdy zostali oni pozwani w ramach powództwa wytoczonego przeciwko kilku pozwanym, wśród których znajdują się również osoby mające miejsce zamieszkania w Unii Europejskiej.**

Podpisy